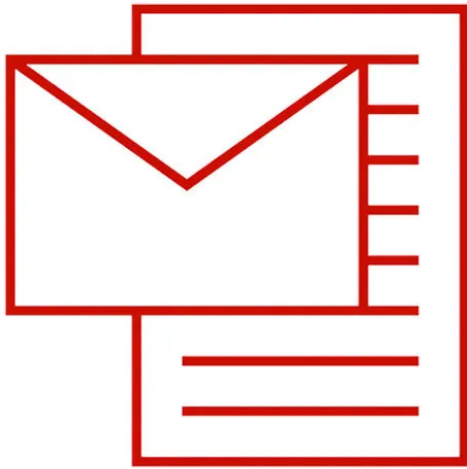

■ BRIEF BRIEVEN

Neem 'letterlijk' niet te letterlijk

Jan-Wouter Zwart

16 januari 2025 Leestijd 1 minuut

Leeslijst

Arjen Fortuin valt in zijn ombudsmancolumn ([11/1](#)) over het gebruik van 'letterlijk' in uitdrukkingen als 'ik ben er letterlijk ziek van' (mijn voorbeeld). 'Ziek' heeft hier een figuurlijke betekenis, en dus betekent 'letterlijk' hier volgens de redenering van Fortuin eigenlijk 'figuurlijk'.

Maar dat woorden een letterlijke en een figuurlijke betekenis hebben, geldt ook voor het woord 'letterlijk' zelf. In zijn figuurlijke betekenis betekent 'letterlijk' volgens de *Van Dale* niet langer 'zoals het er staat' maar 'geheel en al, absoluut'. Het is daarmee een graadaanduiders geworden. Zo'n graadaanduiders kun je weer combineren met elk woord waarvan de betekenis gradueel is, zoals 'ziek'. Ook als dat woord zelf figuurlijk gebruikt wordt. Zo

krijg je 'ik ben er letterlijk ziek van', waarbij 'letterlijk' de mate aangeeft waarin het figuurlijk gebruikte 'ziek' van toepassing is.

Er is dus geen sprake van dat dit gebruik van 'letterlijk' fout of overbodig is. Het is het resultaat van een natuurlijk proces van betekenisuitbreiding.

Betekenisuitbreiding (metafoor) is een nuttig middel om met een beperkte woordenschat een oneindig aantal begrippen aan te duiden. Zo kunnen we 'rug' gebruiken voor allerlei begrippen die aan het lichaamsdeel 'rug' doen denken, van een bergrug tot een biljet van 1.000 gulden. Dat is beter dan voor elk van die betekenissen een nieuw woord in te voeren. Zo is het dus ook gegaan bij 'letterlijk'.

Het graadaanduidende gebruik van 'letterlijk' is niet nieuw. Het *Woordenboek der Nederlandse Taal* geeft voorbeelden uit de 19de eeuw („zij hing letterlijk aan de lippen van het kind” schrijft Hendrik Conscience in 1869). In het Engels komt het zelfs al in de 18de eeuw voor („*literally eaten up with vanity*”, schrijft de architect James Adam in 1760). Ik zou er dus maar niet mee zitten.

Jan-Wouter Zwart

Hoogleraar theoretische linguïstiek, Rijksuniversiteit Groningen

Een versie van dit artikel verscheen ook in [de krant van 16 januari 2025](#).

Delen

Mail de redactie

TAAL

Volg

Tegenover 'strikte vader' Trump kunnen wij Europeanen een alternatief stellen

23 januari 2025

